

cie, ale aj s potrebami meštiactva. Príspevok „Karel Chocenský und die Jesuiten“, ktorého autorom je Tilman Berger, rieši otázku, ako jezuiti zasiahli do života chrudimského starostu K. Chocenského.

Aktívna účasť jezuitov na rekatolizácii českých krajín však spôsobila, že sa význam ich pôsobenia po zmene politického a kultúrneho konceptu doby začal účelovo redukovať a jednostranne vykresľovať v čiernych farbách. Nešlo len o české špecifikum. „Střípek z krivého zrcadla: obraz jezuitů v české poezii 1870–1920“ predstavuje analýzu tohto antijezuitského fenoménu, ktorému sa venuje Dalibor Tureček. Historickou pravdou a fikciou sa zaoberá aj Gertraude Zand v príspevku „Projektion und Fiktion – Jiří Šotolas Roman Tovarýšstvo Ježíšovo“.

Posledným príspevkom je text Jiřího Holého „Misie jezuitů v Japonsku očima

filmu Mlčení“. Film natočil Martin Scorsese podľa románu japonského katolíckeho autora Šúsaku Endoa. Okrem toho, že išlo o jednu z filmových udalostí roku 2017, mal aj symbolickú premiéru v generálnom dome jezuitov v Ríme. Jezuitská komunita naň reagovala rozporuplne a zväčša negatívne. Holý predstavuje svoj pohľad a interpretuje film vzhľadom na jeho spirituálne poslanstvo.

Kniha je po obsahovej i typografickej stránke zaujímavá a podnetná. Je moderným a dôstojným darčekom pre jubilanta, ktorému bola venovaná. Škoda však, že nezasvätená čitateľská verejnosť v nej nenájde medailón oslávenca ani bibliografický súpis jeho prác, ktoré sa v takomto type príležitostných monografií považujú za nevyhnutnosť.

PETER OLEXÁK

Katolícka univerzita v Ružomberku,
Slovenská republika

KAROLINA ĆWIEK-ROGALSKA – MARCIN FILIPOWICZ (eds.): *Słowiańska pamięć/Slavic Memory*

Kraków: LIBRON, 2017. 246 s. ISBN 978-83-65705-38-9

Cieľom zostavovateľskej dvojice poľsko-anglickej kolektívnej publikácie je vstúpiť do oblasti *memory studies* s kategóriou „słowiańska pamięć“. Impulzom k uchopeniu danej problematiky bola konferencia „Pamięć na Słowiańszczyźnie Południowej i Zachodniej/Memory in Southern and Western Slavic Cultures“, ktorú organizovali v roku 2015 na Varšavskej univerzite so zámerom zistiť, či v priestore vymedzenom riekami Labe a Bug, Baltským a Jadranským morom je fenomén pamäti skúmaný podľa západných postupov, alebo ho možno považovať za osobitú metodologickú kategóriu. Problematiku pamäti v knihe interpretujú autorky a autori z oblasti literárnej vedy, etnografie, histórie, sociológie i antropológie zo stredo-európskych a balkánskych pracovísk. Skúmajú rôznorodé médiá pamäti v časovom rozmedzí od 19. storočia po súčasnosť v českom, chorvátskom, slovenskom, slovinskom a srbskom priestore. V tejto publikácii však

chýbajú štúdie venované pamäti v poľskom kultúrno-historickom kontexte. Vzhľadom na široký rozptyl tém a metodologických prístupov Karolina Ćwiek-Rogalska a Marcin Filipowicz použili ako metodologický rámec koncepciu českého historika Miroslava Hrocha, ktorú prezentuje v štúdiu „Memory and Historical Consciousness“ (Pamäť a historické vedomie). Pamäť vníma ako formu komunikácie s minulosťou, ktorú vystihuje tradičný komunikačný model: vysielateľ – obsah – príjemca. Hlavné postavenie v tomto modeli Hroch rezervuje vysielateľovi, môže ním byť svedok, dokument, priestor, inštitúcia, vláda. Vysielateľ rozhoduje o tom, ktoré obsahy, produkty mnohonásobnej a mnohoúrovňovej selekcie majú byť zapamätané a ktoré zabudnuté vzhľadom na politické, resp. vzdelávacie ciele. Podľa autora sú podstatné okolnosti determinujúce zrod vysielateľa, ktorý ovplyvňuje príjemcu cielene vymedzenými obsahmi. Vzhľadom na široké

sémantické pole pojmu pamäť, zvlášť kolektívna pamäť, český historik poukazuje na problematiku terminológie, s ktorou súvisí voľba adekvátnych metodologických postupov. Zdôrazňuje nevyhnutnosť rozlišovať *historické vedomie* (znalosti o minulosti) od historického povedomia postaveného na podvedomí a mýtoch.

Keďže publikácia je koncepčne členená podľa princípov komunikačného modelu, aj napriek veľkej tematickej a metodologickej rôznorodosti nepôsobí ako súhrn konferenčných príspevkov, ale skôr ako monografia, ktorej kapitoly spája vyhranený metodologický prístup. Prvá kapitola je venovaná vysielateľom pamäti („Memory Sender“), druhá vzťahom medzi vysielateľom a obsahom („Memory Sender and Memory Contents“), tretia vzťahom medzi vysielateľom a príjemcom („Memory Sender and Memory Recipient“).

Problematike koncipovania a selekcie pamäti vysielateľom sú venované dva príspevky. V prvom z nich – „Museum and Memory: the Diverse Paths of Reception“ (Múzeum a pamäť: rozmanité recepcné cesty) – analyzuje český historik Václav Sixta vizuálne umenie ako pôvodcu pamäti. Sústreďuje sa pritom na múzejnú prax a film (*memory film*) ako najvplyvnejšie médium kreovania pamäti v súčasnosti. Ústrednú časť Sixtovej analýzy tvorí interpretácia príkladov konceptualizácie pamäti v múzejnej praxi na troch príkladoch: Národné múzeum na Vítkově a výstava venovaná moderným československým dejinám, Múzeum Karla Kryla v Kroměříži na Morave a Husitské múzeum v Táboře. V analýze pamäťových koncepcií realizovaných prostredníctvom jednotlivých výstav autor zdôrazňuje úlohu vizuálneho umenia ako pôvodcu kolektívnej pamäti, obzvlášť traumatickej.

Pozornosť si zaslúži štúdia Karoliny Čwiek-Rogalskej „There Was a Chapel and It Was Demolished. Memory Present in Landscape“ (Bola raz jedna kaplnka, ktorú zbúrali. Pamäť krajiny). Autorka v nej zastáva názor, že aj priestor môže byť aktívnym subjektom kolektívnej pamäti. Prezentovaný príspevok

je výsledkom jej terénneho výskumu na česko-nemeckom pohraničí. Vďaka metodológii prevzatej z viacerých vedných disciplín (antropológia, história, geografia a filozofia) ukazuje, ako kultúrny priestor môže uchovávať pamäť, privolávať spomienky a stelesňovať hodnoty. Takéto ponímanie priestoru rozširuje kategóriu svedka pamäti – v situácii, keď bola pretrhnutá kultúrna kontinuita, sa priestor stáva subjektom, ktorý evokuje minulé, už neexistujúce udalosti a objekty.

V druhej kapitole publikácie autorky a autori skúmajú komplex vzťahov medzi vysielateľom a obsahom, predovšetkým manipulovanie a selekciu obsahov kolektívnej pamäti, ktoré ovplyvňujú tvorbu individuálnej, a najmä kolektívnej identity. Koreláciami medzi inštitucionálnou tvorbou kolektívnej identity a selekciou pamäťových odkazov sa zaoberá Ewa Wróblewska-Trochimiuk v príspevku „The Idea of National Reconciliation and the Croatian Memory of the Past“ (Idea národného zmierenia a chorvátska pamäť). Poukazuje na to, ako sa v 90. rokoch 20. storočia utváranie pamäti stalo v Chorvátsku politickým projektom a ako pri zrode dnešného Chorvátska došlo k tomu, že tvorcami pamäti sa stali v prvom rade politici. Prostredníctvom analýzy politických prejavov prvého chorvátskeho prezidenta Franja Tuđmana autorka ukazuje spôsob a podoby koncipovania novodobej chorvátskej kolektívnej pamäti, obzvlášť uchovávanie spomienok na druhú svetovú vojnu, fašistickú vládu ustašovcov a partizánsku tradíciu. Súčasne zdôrazňuje, akú úlohu v tomto procese plnia nostalgia, postulát zmierenia a kreovania mytologizovanej politickej kontinuity, teda faktorov, ktoré zásadne prehodnocujú význam historických udalostí.

V ďalších dvoch príspevkoch autori skúmajú ako médium pamäti výtvarné umenie. Srbský intelektuál Ivan Čolović v štúdiu „Mit kosowski w komunistycznej Serbii“ (Kosovský mýtus v komunistickom Srbsku) približuje spôsoby premieňania obsahu pamäti v 50. rokoch 20. storočia, v období tzv. socialistického estetizmu. Na základe analýzy dvoch výtvarných diel – plátna *Bitka*

na *Kosovom poli* Petara Lubardu a pamätníka navrhnutého Miloradom Panićom-Suprepom a Aleksandrom Derokom – ukazuje, ako Titova vláda zapojila tento najväčší srbský politický mýtus do svojho hodnotového systému a ako mu boli pridávané zdanlivo univerzálne významy. Vzťahy medzi pamäťou a kolektívnou totožnosťou skúma aj významný slovinský kultúrny antropológ Božidar Jezernik. V štúdií „Stone Soldiers ‚Fighting‘ the War after the Great War“ („Boj“ kamenných vojakov po skončení Veľkej vojny) predstavuje situáciu v medzivojnovej Juhoslávii, keď sa utvárala inštitucionalizovaná štátna pamäť a štátna totožnosť, a to na úkor pamäti a totožnosti jednotlivých národov. Autor sa sústreďuje na symboly úcty voči padlým vojakom, ktoré sa stavali po ukončení prvej svetovej vojny. Jezernik vyzdvihuje napätie medzi obsahmi určenými na zapamätanie a tými, ktoré boli odsúdené na zabudnutie v štáte, kde príslušníci jednotlivých národov počas prvej svetovej vojny bojovali proti sebe. Autor poukazuje na to, ako sa v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov spomienka na vojnu stala ideologickým nástrojom boja vládnej moci s národnými a kultúrnymi skupinami.

Nasledujúca štúdia v autorstve Bogusława Zielińskiego „Wojny zapamiętane, wojny zapisane. Obraz trzech wojen ‚balkańskich‘ w literaturze serbskiej“ (Vojny zapamätané a opísané. Obraz troch „balkánskych“ vojen v srbskej literatúre) je zameraná na stvárnenie troch vojen na Balkáne – prvej svetovej vojny, druhej svetovej vojny a postjuhoslovanskej vojny – v kontexte formovania konceptu pamäti v srbskej literatúre. Autor skúma, aké miesto zastávajú traumatické vojnové udalosti v reťazci heterogénnych sémantických vzťahov medzi pamäťou a literatúrou. Zdôrazňuje, ako sa po poslednej vojne začala konštituovať pamäť literatúry a aký problém predstavuje skúmanie pamäti v literatúre na pozadí prehodnocovania národných dejín a meniacich sa historických diskurzov. Podobne bohemistka Anna Gawarcka v príspevku „Pamięć o wojnie – pamięć o młodości. Strategie wspomnienia w prozie

Oty Filipa i Josefa Škvoreckiego“ (Rozpomienky na vojnu a mladosť. Stratégie spomínania v románoch Ota Filipa a Josefa Škvoreckého) analyzuje, ako súkromný pamäťový obsah môže ovplyvňovať literárny diskurz. Na príklade próz O. Filipa a J. Škvoreckého prezentuje stratégie úniku od veľkých dejín k súkromnému prežívaniu jednotlivcov i to, ako obom spisovateľom umožnili pretaviť vojnové spomienky na literárnu fikciu. Literárnu odpoveď na pretrhnutú historickú kontinuitu nachádza autorka štúdie v ironickom dištancovaní sa a v nostalgických ukázkach, ktoré spôsobujú, že periférne udalosti a súkromné osudy odkazujú na všeobecné spoločenské, politické a historické procesy. Zárukou významovej mnohoznačnosti zobrazovaného sveta, ako aj fungovania pamäti uprostred literárnych noriem je podľa nej otvorená, polyfonická, resp. polymorfická románová konštrukcia.

Film ako médium pamäti skúma Patrycjusz Pająk v štúdií „Trauma, Freud i jugotrauma w filmie Buick riviera“ (Trauma, Freud a juhotrauma vo filme Buick riviera) – prináša analýzu vojnového traumy na príklade filmu Gorana Rušinovicia *Buick riviera* z roku 2008, natočeného podľa poviedky chorvátskobosniackeho autora Miljenku Jerogovicia. Prostredníctvom nástrojov psychoanalýzy Pająk sleduje hĺbkové, podvedomé motívy konania hlavného hrdinu a dekoduje kategóriu tajomnosti v deji a symbolike, ako aj problémy sebaidentifikácie postáv. Odhaľuje ich psychickú kondíciu: konajú pod vplyvom traumy spôsobenej nielen vojnou, ale aj osobnými skúsenosťami v ranom detstve a neistotou transformačného obdobia, vymezeného dvoma hraničnými kolektívnymi komplexmi – juhonostalgiou a juhotraumou.

V tretej časti recenzovanej publikácie autori reflektujú vzťahy medzi vysielateľom a príjemcom pamäti. Otázkou vplyvu literárnej fikcie, obzvlášť rodinného románu, na vzorce a mechanizmy vzniku individuálnej a kolektívnej pamäti, ako aj na pomer medzi zapamätaným a zabudnutým sa zaoberá bohemista Marcin Filipowicz. V štúdií „Pamięć domu w gatunku sagi rodzinnej“

(Rozpomienky na domov v rodinnej ságe) sa sústreďuje na dve literárne reprezentácie: domov minulosti a domov budúcnosti, pričom poukazuje na to, ako môže literatúra ovplyvňovať individuálne spomienky. Odlišný výskumný materiál interpretuje Robert Kulmiński. V práci „Nasza grupa złożona jest z ochotników, zdecydowanych spalić się dla naszej sprawy“ (Naša skupina sa skladá z dobrovoľníkov, ktorí sú odhodlaní dať sa za našu vec upáliť) sa zaoberá interpretáciou kolektívnej pamäti v súvislosti so sebaupálením Jána Palacha a s informáciami o existencii skupiny, ktorá by ho mohla nasledovať. Vďaka metódam *actor-network theory* Kulmiński ukazuje, ako komunistická vláda stabilizovala siete informácií súvisiacich s Palachovou smrťou a cielene ovplyvňovala nielen obsah, ale najmä príjemcov pamäti. V závere analýzy autor konštatuje, že po páde komunizmu došlo k destabilizácii tejto informačnej siete (v súlade s diskurzom opozície spreď roku 1989) a že postoj súčasných vedeckých prác k tejto otázke je ambivalentný.

Posledné dve štúdie sú venované problematike vzťahov medzi pamäťou a kolektívnou totožnosťou v čase národného obrodovania. Karin Almasy v príspevku „Fallen into Oblivion: On the Forgotten Slovenes from the 19th Century School Book Production in the Slovene Collective Memory“ (Odkázaní na zabudnutie. Slovinci opomenutí v školských učebniciach 19. storočia a slovinská kolektívna pamäť) skúma proces vzniku kultúrnej pamäti v období slovinského národného obrodovania. Predmetom jej výskumu sú školské čítanky z 19. storočia, ktoré nasledujúcich sto rokov ovplyvňovali slovinskú kolektívnu identitu ako základné zdroje informácií o národnej kultúre. Autorka odhaľuje podoby ovplyvňovania pamäti Slovincov nielen habsburským politickým centrom a štátnou školskou administráciou, ale najmä miestnymi, regionálnymi požiadavkami konštrukcie jednotného národného diskurzu, ktorý spôsobil, že z národnej pamäti boli z náboženských, resp. ideologických dôvodov vylúčení mnohí dejatelia slo-

vinského národného obrodovania. Slovakistka Anna Kobylínska v štúdiu „Magiczne rytuały pamięci. Dziewiętnastowieczne stwarzanie początku przez Słowian“ (Magické pamäťové rituály. Konštituovanie začiatku Slovanmi v 19. storočí) objavuje doposiaľ nepreskúmané mechanizmy tvorenia pamäti v období slovenského národného obrodovania. Autorka odstupuje od národného diskurzu a prikláňa sa k postupom hermetizmu, čo jej umožňuje sledovať odlišnú stratégiu formovania pamäti a projektovania budúcnosti prostredníctvom nástrojov ako „magická skratka“ a „nový začiatok“. Vďaka nim, ako tvrdí Kobylínska, bolo možné tvoriť pamäť odtrhnutú od dejín a odvrátiť pozornosť od historickej diskontinuity. Alternatívu voči obrodenskej idei sebaidentifikácie, založenej na dejinách, vidí autorka v predstave „nového začiatku“, ktorá podľa nej umožnila zmenu rámcov pamäti a konštituovanie nového začiatku, založeného na kultúrnom kritériu etnosu a jazyka. Príklady realizácie tejto predstavy nachádza v diele J. Záborského, J. Kráľa, V. Paulinyho-Tótha. Postavenie pamäťovej stratégie na myšlienke nového začiatku tak ponúka novú stratégiu sebahodnotenia a sebaidentifikácie, ktorá je odtrhnutá od slovanskej kultúry a nasmerovaná na stredozemné a západoeurópske pramene. V tejto súvislosti autorka poukazuje na nevyhnutnosť preskúmať iné periférne diskurzy, ktoré by ukázali diferencovanejší obraz dobovej slovenskej subjektivity, než ponúka národný naratív.

Kniha *Słowiańska pamięć/Slavic Memory* prináša metodologicky rôznorodé analýzy, ktoré reflektujú veľmi širokú tematickú škálu prejavov kolektívnej a individuálnej pamäti, ako aj médií pamäti. Predmetom výskumu jednotlivých autorov je však úzko národne vymedzený kultúrny priestor. Iba niektoré štúdie, obzvlášť s (post)juhoslovanskou tematikou, prekračujú národný rámec. Preto ich v kontexte kategórie „slovanská pamäť“ možno považovať skôr za sondy do problematiky pamäti v južno- a západoslovanskom priestore než za ucelenejší pohľad. Keby sme v nadväznosti na koncepciu M. Hrocha hľadali na ich pozadí spoločné symptomatické

črty, do popredia by vystúpila príznačná úloha nestabilného, premenlivého kontextu, v ktorom sa konštituuju vysielateľ s príjemcom, diskontinuita nielen vývinu, ale aj pamätných miest, mnohoúrovňová komunikácia medzi centrom a perifériou, a najmä pamäťové násilie zo strany vysielateľa, chápané ako diskurz moci. V kontexte vzťahov pamäti s inými výskumnými oblasťami by sa na prvé miesto dostala oblasť výskumu kolektívnych identít.

Publikácia neprináša jednoznačnú odpoveď na otázku, ktorú si v úvode položil zos-

vovateľský tím ohľadom „slovanskej pamäti“ ako odlišnej metodologickej kategórie, skôr otvára diskusný priestor pre jej ďalšiu reflexiu v rámci *memory studies*. Poukazuje na zložitosť fenoménu pamäti v slovanskom prostredí – kategorizuje ju ako výskumnú perifériu. Pokus o emancipáciu slavistických výskumov v kontexte *memory* možno hodnotiť ako odpoveď na výzvy súčasného humanitného diskurzu, ktorý kladie dôraz viac na otázky ako na vyhranené odpovede.

IRENA BILIŇSKA
Varšavská univerzita, Poľsko

KAPPANYOS ANDRÁS: Bajuszbögre, lefordítatlan. Műfordítás – Adaptáció – Kulturális transzfer
Budapest: Balassi Kiadó, 2015. 360 s. ISBN 9789635069729

Názov monografie Andrása Kappanyosa, anglistu, prekladateľa, translológa a literárneho historika z Literárneho ústavu Maďarskej akadémie vied, obsahuje pomenovanie špeciálneho predmetu z románu Jamesa Joycea *Ulysses* – „bajuszbögre“, v anglickom origináli *moustache cup*, čiže hrnček s ochranou na fúzy. Titul tak symbolizuje problematiku prekladu kultúram, ktorému sa venuje aj samotné dielo.

Jednotlivé kapitoly knihy sa dajú čítať ako samostatné štúdie. Úvodná kapitola hľadá teoretické východiská pre skúmanie umeleckého prekladu, autor jasne rozlišuje medzi lingvistickým a kulturologickým prístupom translológie: metódy jazykovedného prístupu prirovnáva k exaktným metódam prírodných vied, pričom kritériá tzv. kulturologickej translológie považuje za väčšmi aplikovateľné na literárne texty. Kappanyos taktiež rozlišuje medzi tzv. kulturologicou translológiou a oveľa užšou oblasťou teórie literárneho prekladu. Zdôrazňuje, že v súčasnosti neexistuje disciplína, ktorá by sa osobitne zaoberala prekladom literárnych textov. Prízvukuje nemožnosť vytvorenia takejto disciplíny, pretože v dôsledku značných rozdielov medzi jednotlivými jazykmi

sa teoretické modely dajú aplikovať iba na niektoré jazykové páry.

Monografista načrtáva niekoľko možných riešení prekladania zdrojového textu do cieľového jazyka, poukazuje pritom na skutočnosť, že proces prekladu literárneho textu do cieľového jazyka nie je mechanický, cieľový text je vždy výsledkom kompromisov, kritériá prijateľnosti literárneho textu v cieľovom jazyku sa v prekladateľskom procese niekoľkokrát upravujú.

Ďalší aspekt výskumu predstavuje myslenie o preklade, autor prezentuje jednotlivé typy prekladateľských stratégií počnúc obdobím staroveku. Teoretické poznatky podkladá príkladmi z oblasti prekladu literárnych textov. Kappanyos definuje kritériá precíznosti prekladu a konštatuje, že všetky preklady musia spĺňať určité prahové podmienky, aby sa mohli stať predmetom kritiky prekladu. Na hodnotenie prekladov navrhuje zaviesť pojmy ako *presnosť*, *zážitkovosť*, *subtilnosť*, *adekvátnosť* cieľového textu.

Publikácia sa zaoberá aj tzv. nepreložitelnými miestami, monografista ich kategorizuje na základe nezvyčajnej metafory – prirovnáva ich k chybám v dreve a uvádza tri základné typy chýb: *hrče*, *trhliny* a *škrvny*.